

El patrimoni natural del Pla de l'Estany

**MIQUEL COMA I VILA
SERAFÍ GIMENO I SOLÀ**

I fet diferencial que presenta la comarca del Pla de l'Estany pel que fa al patrimoni natural, és la seva riquesa en ecosistemes aquàtics. Un recorregut per la seva geografia ens farà adonar del poc escaient que és el seu nom essent com és, una comarca de muntanya baixa i mitjana molt remarcable, a cavall d'una garrotxa que fineix i una plana que no acaba de sortir de l'ou.

Amb una alçada mitjana inferior als 200 m, la comarca compta amb valors naturals tals com les fagedes dels cingles de Golany, el puig Capell i el Montner o el mateix farciment d'estanyols de St. Miquel de Campmajor i les sorgències i estanyols intermitents d'Espolla.

Parlar del patrimoni natural d'aquesta comarca, és doncs, parlar d'heterogeneïtat i singularitats: tothom coneix el segon llac més gran de la Península o el cèlebre estanyol d'en Sisó, que per mitjà d'un equilibri ecològic d'espècies bacterianes peculiar, a l'hivern vira el color de les seves aigües i es torna vermell. Però també tothom coneix el pestilent riu Terri, que és el segon riu més contaminat de Catalunya o l'estanyol del Vilar, completament eutrofiat, o el clot d'Espolla omplert per beines de cartutxo i per perdigons de plom i alhora, castigat per l'erosió del motocròs i l'autocròs.

La situació dels rius de la comarca

Per caracteritzar l'estat de qualsevol riu és millor atendre abastament la situació de la seva conca hidrogràfica.

«La posició correcta dintre la protecció de la natura no és menysprear cap àrea per petita que sigui; hi ha totes aquestes àrees que queden, per exemple, al costat d'una autopista, d'un poblat o d'abocadors, etc., que són les que omplen un país i les que contribueixen a donar o bé la deixadesa o bé l'aspecte cuidat o àdhuc d'integració dintre d'un paisatge, més o menys natural».

Dr. Ramon Margalef

Qualsevol efecte observat directament en les aigües del riu, ens donarà informació sobre quina és la seva causa i en quin lloc de la seva conca es produeix. Començarem per analitzar el Fluvià, que és un riu prou important; el que no és massa conegut són els meandres que ofereix al seu pas l'extrem nord-est de la comarca. Aquests meandres inclouen petites illes amb comunitats animals i vegetals molt dignes. Els problemes que el Fluvià ha de suportar en aquest tram són múltiples. D'una banda les aportacions d'aigua dels seus afluents, els abocaments sòlids i els residus d'empreses que se situen al seu costat —papereres i de cuiros—; a aquest fet, s'afegeixen els efectes provocats per les repeses que interrompen el seu camí i també el problema de l'estiatge, un fenomen cabdal pel manteniment d'un riu com a biòtop habitable, que sovint causa importants pèrdues ecològiques.

Tenint en compte que un riu es comporta com una massa en continu moviment horitzontal, la qualitat de les aigües pot ser variable. En tardors i primaveres plujoses, quan les aportacions d'aigua són grans, el Fluvià és capaç de diluir aportacions importants de contaminants, generalment matèria orgànica de granges i productes químics de les indústries papereres de Besalú i de cuiros d'Esponellà. Per contra, quan l'estiu s'allarga molt, el fenomen de l'estiatge és tan acusat, que un augment suplementari de con-

taminants posa en perill no ja la qualitat de les aigües sinó la majoria de biocenosis que acull.

Les comunitats vegetals han minvat molt a causa de la destrucció del bosc de ribera, substituït fins a primera línia d'aigua per plantacions de pol·lancre. L'explotació a què ha estat sotmesa la llera del riu per aprofitar la grava, sorra i còdols dels trams mitjans ha aconseguit tanmateix, malmenar les comunitats bentòniques. Les comunitats animals, per la seva capacitat mòbil, han patit regressions importants els darrers anys, encara que en els trams més resguardats per congostos i passos estrets, s'hi estableixen comunitats importants sobretot d'ardeids (*Ardea cinerea*, *Egretta garzetta* i *Nycticorax nycticorax*), de manera que l'illa compresa entre els termes de Maià de Montcal i St. Ferriol, constitueix un dels punts on les observacions ornitològiques són més abundants.

Pel que fa a la resta de rius de la comarca, ens trobem amb la problemàtica de l'abocament d'aigua fortament clorada de piscines al riu Ser, a l'alçada del Sallent, fet que també es dona en les aigües del Fluvià, al seu pas per Esponellà. El Garrumbert, afluente del Terri, pateix una forta contaminació per residus urbans de la urbanització de Malianta, un procés de fa molts anys i que cada dia es complica més, en créixer la població estable del que ja constitueix un dels nuclis més importants de la comarca.

El Clot d'Espolla mitjançant la riera del seu mateix nom, ofereix, en precipitar les seves aigües sobre el cabal del riu Fluvià, un espectacle inusual. És un exemple més de la potencialitat del patrimoni natural de les nostres comarques.

fosc, la solució del qual s'albira en medis ecologistes i tècnics malgrat que la voluntat política de posar-lo a la pràctica, és a anys llum. Mentrestant, els nostres rius continuen essent tractats com a clavegueres.

La situació dels estanyols i l'estany: l'eutrofització cultural

La comarca compta amb un total de més de 30 estanyols repartits entre els termes municipals de Porqueres, St. Miquel de Campmajor, Banyoles, Camòs i els intermitents de Fontcoberta. A més, hi ha diverses basses importants en bòviles de Cornellà de Terri. Malgrat la seva dispersió i les característiques morfològiques diferenciades, la seva problemàtica és molt homogènia. Podríem considerar-los a dos nivells: els que pateixen una pressió humana i els que no la pateixen.

En el primer grup inclouríem, evidentment, l'estanyol del Vilar, greument eutrofitzat, procés que començà a tenir lloc a la fi dels anys seixanta i que tan sols en aquests moments s'hi comencen a invertir diners per a la restauració. L'estanyol de can Coromines, a St. Miquel de Campmajor, té la mateixa problemàtica per culpa d'aportacions de matèria orgànica de granges. En ser formats de nova trunca, d'un dia per l'altre, i en no ser considerats com el que representen en el seu conjunt, moltes vegades són sebollits en un munt de runes, com el cas de l'estanyol de la bòvila de Sant Andreu de Terri, i els estanyols de la Guàrdia, el forat del Dimoni i el de Tres Creus a St. Miquel de Campmajor i el brollador de la riera Castellana i l'estanyol del Pim-pom, prop de l'estany de Banyoles.

Una problemàtica semblant la tenen el Serinyadell i sobretot el Matamors, que tenen en el si de la seva conca hidrogràfica sengles urbanitzacions. Al Serinyadell la contaminació de residus urbans al seu pas per Serinyà és molt important. El Matamors és castigat per la manca d'escrúpols de certs propietaris de les granges del terme municipal de Camòs, que aboquen els sucus directament al riu o a través de basses de purins, on s'emmagatzemen els sucus fins que les pluges els porten riu avall.

El riu Rebardit, fins fa pocs anys un exemple del que haurien de ser els nostres rius, es veu fortament contaminat per sucus de granges al terme de Palol de Rebardit i sobretot, per l'empresa escorxadora FRICORSA, de Cornellà de Terri que aboca al riu, per mitjà d'una canalització, budells, continguts estomacals i greixos proce-

dents de la matança de bestiar. Un fet denunciat, que malauradament, la Junta d'Aigües no sap afrontar dignament. El riu Terri recull les aigües del Matamors, Rebardit i Garrumbert entre d'altres, i a més, les aigües residuals de Banyoles, Borgonyà i Cornellà, i d'empreses alimentàries, adobadores i de tot el polígon industrial de Banyoles-Cornellà. Una realitat que més lluny de solucionar-se amb l'obertura d'una estació depuradora, promesa fa molts anys i encara pendent de construcció, serà perjudicial per a la societat comarcal, que veurà com es gasten centenars de milions de pessetes en quelcom que no funciona: una depuració biològica que no podrà absorbir el cabdal d'aigües residuals i que a més no anullarà la contaminació físico-química.

En definitiva, un panorama prou

C. ABELLA

El Terri al seu pas per Borgonyà. És lamentable la qualitat de les seves aigües, que el converteixen en el segon riu més contaminat de Catalunya.

C. ABELLA

Bassa de purins al terme municipal de Camós, que desguassa directament al riu Matamors; és un exemple del grau d'inconsciència d'alguns ciutadans.

M. COMA

L'envallament de boscos esdevé cada vegada més, una pràctica habitual dels propietaris del Pla de l'Estany. (Palol de Revardit).

Pel que fa al segon grup d'estanyols que no tenen una pressió humana prou directa, degut al seu aïllament i sovint difícil accessibilitat, pateixen un problema de manca de gestió acurada, amb introducció de peixos exòtics, com és el cas de l'estanyol Negre (I) de St. Miquel de C. Això s'afegeix a una eutrofització natural —vegeu la diferència amb l'eutrofització cultural produïda per l'home— causada per la descomposició en les seves aigües de restes de la vegetació circumdant.

Així doncs, la problemàtica dels estanyols rau en el seu nivell tròfic i en el perill de la pressió humana cregui convenient de fer-los desaparèixer. En aquest sentit, en els forats —futurs estanyols— apareguts l'hivern passat a St. Miquel de C., s'hi han abocat runes diverses, amb l'objectiu de tapar-los, fet incongruent puix que són fruit d'un procés de col·lapse gravitatori del subsòl per dissolució dels guixos subjacents, el qual no pot ser impedit des de la superfície.

Pel que fa a la «gorga gran del Terri», altrament anomenada estany de Banyoles, pel seu estat actual de conservació, es converteix en un exemple de com no s'ha de gestionar un ecosistema aquàtic d'aquesta magnitud. Les seves característiques

M. COMA

Els terrenys margosos de la urbanització Banyoles Park (Porqueres) són molt propensos a l'esllavissament i constitueixen un punt negre de l'erosió al Pla de l'Estany.

tròfiques originals li donarien el qualificatiu d'oligo-mesotròfic, és a dir, pobre en nutrients, per la qual cosa, el procés d'eutrofització que pateix és cultural. Pateix tot tipus de problemes com l'aportació de matèria orgànica des de la riera de Lió, dels propis centenars de banyistes estiencs o l'escorrentia d'aigües provinents dels camps sobreadobats de la conca de recepció d'aigües i les aportacions de fosfats orgànics per a una comunitat

en creixement exponencial de gavians. Però alhora és de remarcar la destrucció del filtre biològic que constitueix la vegetació d'aiguamolls, que progressivament s'han anat convertint en espais enjardinats. Tanmateix, la contaminació per olis i benzina de barques de motor que practiquen esquí nàutic i la contaminació acústica i visual que provoquen constitueixen, tots plegats, un problema l'abast del qual pot portar a una situació impre-

M. COMA

L'abocament de residus sòlids als paratges lacustres de l'estany és una pràctica habitual.

visible. L'impacte de les activitats humanes a l'estany ha estat nefast, fins ara. Amb la perspectiva d'uns Jocs Olímpics, els quals faran servir l'estany com a pista de competició, s'intueix una nova sobredimensionalització de la problemàtica. Malgrat tot, l'adveniment dels Jocs Olímpics i la contínua pressió de grups ecologistes i ciutadans cap al Consistori banyolí, sembla ser que han estat suficients com per poder ser menys escèptics. En aquest sentit hi ha una sèrie de mesures, com la redacció del Pla Especial de l'Estany de Banyoles i zones adjacents (St. Miquel de C. i Clot d'Espolla) i unes properes inversions en gestió del paratge. És però, malgrat tot, un futur incert, sobre el qual cal un seguiment que ompli d'esperances la ciutadania, molt sensibilitzada. Cal estar a l'aguait, però cal treballar cap a la planificació i gestió d'aquest important ecosistema, ja des d'ara, que s'està realitzant i sobretot en el «day after» de les proves olímpiques de rem.

L'expansió dels espais urbanitzats

Les prop de 23.000 ànimes que viuen a la comarca es distribueixen majoritàriament al voltant de zones urbanes, les principals de les quals

són Banyoles, Mata-Porqueres, Cornellà de Terri, Malianta, Serinyà i Camòs. La resta de nuclis són rurals, sovint amb edificacions molt disperses.

La conclusió immediata amb la qual ens trobem davant d'això, pot ser un poc ingènua: hi ha una gran humanització de l'entorn. La ingenuïtat prové de considerar que el paisatge encara pot classificar-se en verge i humanitzat. Aquesta distinció, almenys al nostre país, deixà de fer-se pels volts de l'edat mitjana; en alguns racons com a molt, el segle passat. Ara bé, la teoria ecològica ens parla del concepte de successió, el qual en aplicar-lo, ens permet acceptar el procés de restauració com a positiu en àrees degradades. Però aquest procés és molt difícil que es doni sobre capes de formigó, plantes d'asfalt o en carreteres i autovies.

Tots hem pogut observar alguna vegada com una masia abandonada fa uns 40 o 50 anys esdevé ara un petit munt de pedres que ni tan sols ens deixa intuir la forma de la construcció; són els darrers vestigis d'una arquitectura fortament lligada al medi, del qual se n'extreia la seva matèria primera per utilitzar-la sense grans transformacions, sovint directament. Actualment, això no succeeix així, i per cada metre que una ciutat guanya a horts, boscos o riberes, el medi el perd quasi definitivament. En les àrees més urbanes de la comarca aquest fet s'ha donat per culpa de la mala planificació; a les zones rurals, això es dona en una dimensió més reduïda —visió quantitativa— però més intensa qualitativament: no és el mateix construir a 50 m de la darrera edificació d'una ciutat que edificar al mig d'un bosc, o sovint, el que és pitjor, al seu extrem, on la diversitat dins de les biocenosis és major. Així, la problemàtica de les urbanitzacions pren cos. Tres exemples clars: Banyoles-Park, a l'entorn de puig Surís, Casellas Davall, al nord del terme municipal de Porqueres i el projecte d'urbanització al paratge de les Estunes. La primera ha desforestat una gran àrea de boscos de pi, tot promocionant una gran erosió dels terrenys margosos, visibles des de lluny i que produeixen esclavissades contínues en èpoques plujoses. Alhora, ha destruït les restes d'un punt d'observació medieval. La urbanització Casellas Davall, en canvi, no ha impactat tant des d'aquest punt de vista, però les irregularitats en la xarxa de clavegueram provoquen una gran contaminació al Serinyadell. Pel que fa a la futura urbanització de Les Estunes, permetrà al seu propietari l'especulació del sòl

molt a prop de l'estany i en un paratge geològicament força interessant.

Just a la conca de recepció d'aigües de l'estany de Banyoles hi ha un projecte per construir un camp de golf. Una estupidesa sense límits, com ja es detallà en les nombroses allegacions al projecte per part d'organismes públics, associacions i partits polítics.

Pel que fa a la construcció de noves carreteres, el desdoblament de la C-150 entre Sant Julià de Ramis i Borgonyà i les variants de Banyoles i Cornellà són obres d'una gran magnitud que poden afectar molt el paisatge i l'entorn natural. De moment, en no considerar-se autovia, el desdoblament de la C-150 no requereix un estudi d'impacte sobre l'entorn.

La nostra és una comarca de gran riquesa forestal. Més del 50% de la seva superfície és coberta de boscos, la majoria alzinar de les comunitats *Quercetum illicis galloprovinciale pistacietosum*, sobretot acompanyat i sovint substituït en les àrees més assolades per *Pinus halepensis* (pi blanc). Així, l'explotació silvícola, anys enrera quasi oblidada, comença a desenvolupar-se fortament de nou, sobretot a les muntanyes de ponent, de Camòs i Rocacorba, de manera que tornen a ser esqueixades per infinitat de pistes forestals que no només deterioren el paisatge, sinó que ultra destruir els camins, augmenten l'erosió i alteren comunitats animals i vegetals i es converteixen en vials d'expansió de la pressió de cap de setmana sobre el bosc, en qualsevulla de les seves varietats. Amb la creació de l'ADF del Pla de l'Estany això s'ha agreujat, d'una manera alarmant.

Les edificacions i urbanitzacions en sòl forestal, el tractament antropocèntric del sotabosc, l'excessiva capacitat de pressió del turisme de cap de setmana, els incendis forestals —molt greus als termes de Palol de Rebardit, Galliners i Porqueres— i el tancament de boscos, fan en conjunt que cada cop, la superfície forestal disminueixi, en contra del que són les posicions oficials de la Direcció General de Medi Natural. Fins i tot, l'acció de certs pagesos en llaurar cada any uns metres més de bosc, incorporant-lo així al seu camp, fan perdre moltes hectàrees a la comarca. Això sense comptar els permisos que es donen de roturació de boscos —casos de Ravòs de Terri i Medinyà— a particulars per part de Medi Natural, i que en el segon cas va afectar el propassat mes de març 34.000 m². Un present poc afalagador, el dels nostres boscos.

La situació, municipi a municipi

MUNICIPI	indrets interessants a protegir	situacions problemàtiques
VILADEMULS	<ul style="list-style-type: none"> • meandres del Fluvià • riera de la Farga 	<ul style="list-style-type: none"> • contaminació del Fluvià • boscos cremats a Galliners • cacera de rapinyaires • enturacions de basses • rompuda de boscos
CRESPIÀ	<ul style="list-style-type: none"> • riera de Crespià 	
SERINYÀ	<ul style="list-style-type: none"> • rius Serinyadell, Ser, i Fluvià • obagues de les coves • brolladors pla de Martis 	<ul style="list-style-type: none"> • contaminació dels rius
PORQUERES	<ul style="list-style-type: none"> • conca recepció aigües de l'estany de Banyoles. • estanyols • aiguamolls de l'estany • capçalera del Matamors • clot d'Espolla i brolladors 	<ul style="list-style-type: none"> • regressió d'aiguamolls • enturació de l'estanyol de les Gerderes. • urbanitzacions: Banyoles Park, Casellas Davall i el projecte a les Estunes • contaminació de rieres • no gestió del clot d'Espolla
ESPONELLÀ	<ul style="list-style-type: none"> • salt de Martis • riu Fluvià 	<ul style="list-style-type: none"> • contaminació riu Fluvià per aigües clorades i fàbrica de cuiros Ametller
FONTCOBERTA	<ul style="list-style-type: none"> • clot d'Espolla i brolladors • bosc del serrat d'Espolla i roureda d'Espolla • riera de Garrumbert • font de Malianta • alzines reclamadores 	<ul style="list-style-type: none"> • activitats d'autocròs i trial al clot d'Espolla • camp de tir al clot d'Espolla • clavegueram de Malianta aboca al Garrumbert
ST. MIQUEL DE CAMPMAJOR	<ul style="list-style-type: none"> • estanyols • vall de St. Miquel • fagedes a puig Capell, puig Montner i Golany 	<ul style="list-style-type: none"> • eutrofització cultural de l'estanyol d'en Coromines
PALOL DE REVARDIT	<ul style="list-style-type: none"> • riu Revardit • riera Comanell • muntanyes la Mota 	<ul style="list-style-type: none"> • incendis forestals • canvi de terreny forestal a agrícola • contaminació Revardit per aigües residuals i FRICORSA • cacera de rapinyaires • tancament de boscos • pedrera Agustí • urbanització XAUXA PARC • polígon industrial
BANYOLES	<ul style="list-style-type: none"> • estany • alzarar puig de la Bellacasa • riera Canaleta • riu Terri 	<ul style="list-style-type: none"> • contaminació de les aigües • urbanització del puig de la Bellacasa
CORNELLÀ DE TERRI	<ul style="list-style-type: none"> • riu Terri • riera Comanell 	<ul style="list-style-type: none"> • polígon industrial • rompuda de boscos a Ravòs
CAMÓS	<ul style="list-style-type: none"> • riu Matamors • obagues de la capçalera del Matamors • fonts del municipi 	<ul style="list-style-type: none"> • abocament d'aigües residuals al Matamors, de granges i urbanitzacions • privatització i destrucció de fonts

Quan es parla de perspectives de futur, per defugir la realitat, sempre es té tendència o bé a referir-se a consideracions positives o bé negatives, és a dir, donar una visió optimista o pessimista. Sempre cal, però, ser objectiu.

És doncs, un acte de valentia inferir en l'estat del medi de demà. D'entrada el que es veu clar és que la situació amb la qual ens trobem és lamentable, en tots els aspectes. Però cap a on anem? Davant la incidència que sobre la societat de la nostra comarca tenen els temes de caire ecològic, l'única fórmula per a una major conscienciació ciutadana, passa per la planificació d'una educació ambiental, que ja ara té una bona acollida a nivell de les escoles d'arreu de la comarca, on es fan xerrades i conferències, alhora que els mateixos ensenyants organitzen sortides i un gran treball docent. Aquest fórmula dèiem que era l'única, però fent al·lusió als eslògans moderns, tal vegada sigui «única», puix que permet que sobretot els joves prenguin l'actitud del compromís envers la Natura de cada dia com a part del seu *modus vivendi*. Una vegada aquest resultat comencen a donar llum, es veu possible a la nostra comarca, que la idea de construir un medi heterogeni i respectuós amb les peculiaritats naturals que defineixen la geografia, tot potenciant-les, sigui acceptada i treballada arreu. Així, una petita bassa, tres roures centenaris entre dos vials, la vegetació de bardissa entre dos camps o la vegetació rupícola d'una paret, constitueixen per a cada ciutadà un recull de coneixements i d'interès inescotable, alhora que s'enriqueix «per se» cada dia que passa.

En el fons de tot hi ha l'acció continuada i eficaç d'una associació ecologista comarcal, constituïda fa dos anys tan sols, recolzada pel col·lectiu docent d'escoles, de pares, d'altres entitats i àdhuc de regidors dels ajuntaments, amb un objectiu comú: la manifestació d'una voluntat política cada cop major de millorar el patrimoni natural de la comarca, segons les premisses de: conservació, restauració i defensa de la Natura.

A la comarca del pla de l'Esany aquesta és la proposta de futur, un futur que esdevé present ja que les propostes són fruit de l'experiència de cada dia i el treball de cada «endemà».

Miquel Coma i Vila i Serafi Gimeno i Solà són membres de l'Associació de Defensa del Patrimoni Natural de Banyoles i Comarca (Limnos).